

ІСТОРІЯ ЛЬВІВСЬКОЇ БІРЖІ ТА ЦІННИХ ПАПЕРІВ ГАЛИЧИНИ Й БУКОВИНИ¹

Показано значення Львова як основного фінансового центру та Львівської біржі в операціях з цінними паперами. Виявлено специфічні особливості в діяльності біржі. Розглянуто історію поширення цінних паперів у Галичині й на Буковині від банкоцетлів та облігацій австрійських державних позик до індемнізаційних облігацій та акцій.

Ключові слова: цінні папери Галичини; цінні папери Буковини; банкоцетлі; індемнізаційні облігації; Львівська біржа.

Постановка проблеми. Львів, стародавнє космополітичне місто, був основним фінансовим центром Галичини. У Львові з XV ст. звичайною справою було зустріти купців і мандрівників не лише італійських чи вірменських, але і з багатьох інших країн. Мальовнича «строката пляма на сході Європи», де на вулицях звучали одночасно «русинська (українська), польська, румунська, німецька і єврейська мови»², мала багаті культурні й торгові традиції, що сформувалися завдяки змішуванню різних народів, які століттями жили в цьому місті.

Значення важливого торгового центру Львів набув після того, як місту в 1356 р. польським королем Казимиром Великим було подароване Магдебурзьке право³. Спочатку домінуюче значення в міжнародній торгівлі мала вірменська громада, і в XV–XVI ст. Львів разом з Амстердамом вважали одним з основних вірменських центрів у Європі⁴. Єврейська громада Львова в 1367 р. отримала від польського короля Казимира ті самі привілеї, що й євреї інших регіонів Польщі (внутрішня автономія, свобода віросповідання й державний захист від переслідувань)⁵. Вигнання євреїв з Кельна, Магдебурга та інших німецьких міст у 1426–1450 рр., із Праги в 1485 р. і, особливо, з Іспанії в 1492 р. спричинило кілька хвиль єврейської міграції в Галичину, і єврейська громада Львова значно збільшилася, традиційно спеціалізуючись на міжнародній торгівлі й фінансових послугах. Наприкінці XVI ст. уся львівська торгівля з Константинополем була в руках єврейської громади, особливо після того як торгові привілеї отримали в 1567 і 1570 рр. турецькі євреї, торгові агенти дона Йосифа Назі, герцога Наксоса⁶ (у минулому португальський марран⁷ на ім'я Жоао Микеш), який мав значний вплив в Османській імперії⁸.

¹Стаття є фрагментом книги: Мошенський С.З. Фінансові центри України та ринок цінних паперів індустріальної епохи / С.З. Мошенський. – London : Xlibris, 2014. – 453 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://books.google.com>.

²Рот Й. Мандрівка по Галичині. Лемберг, місто / Й.Рот [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n6texts/roth2.htm>.

³Населення міста швидко зростало – наприкінці XV ст. у ньому було 6 тис. жителів, наприкінці XVI ст. – 28,8 тис. З них поляків було 50 %, русинів (українців) – 20 %, євреїв – 20 % і вірменів – 10 %. У XV–XVI ст. Львів був великим центром торгівлі з країнами Сходу – спершу з Молдавською і Кримом, потім з Османською імперією. Східні товари через Львів надходили в країни Західної Європи, і розташування міста на перехресті важливих торговельних шляхів визначило його торгово-економічне значення. Торгівлю зі Сходом контролювали численні громади вірменських і єврейських купців. Крім того, у місті були групи італійських, грецьких, молдавських і турецьких купців; особливо великою була італійська громада. Італійські купці привнесли в економічне життя середньовічного Львова перші банківські технології, вірменські – зв'язки в країнах Сходу, єврейські й грецькі – знання кон'юнктури ринку (Nadel-Golobič E. Armenians and Jews in medieval Lvov. Their role in oriental trade, 1400-1600 / E.Nadel-Golobič // Cahiers du monde russe et soviétique. – 1979. – Vol. 20. – № 3-4. Juillet-December. – P. 345, 351-352).

⁴За переказами, перші вірменські купці з'явилися у Львові близько 1280 р., коли князь Лев Данилович дозволив оселитися в місті 140 вірменам із кримських міст Кафи і Сугдеї (Судака), де були великі колонії вірменських купців. У 1402 р. вірмени отримали право торгувати на всіх польських, литовських і русинських землях, а їх торгові маршрути дедалі більше зміщалися з Криму на Константинополь. Серед львівських вірменських купців особливо відомими були Мурат Керимович і Норберт Попович – їх торгові зв'язки поширювалися від Константинополя до Московії й Англії. Серед східних товарів переважали килими, спеції, тканини, зброя з дамаської сталі. Вірменський мандрівник Симеон Лехатсі (Simeon Lekhatsi), який відвідав Львів у 1620 р., згадує у своїх записках, що в місті було 70 вірменських будинків, а представники вірменської торгової громади жили дуже заможні. Багато вірменських купців Львова мали величезні на той час капітали – у середині XVII ст. дохід 147 вірменських торгових родин оцінювався в 3,2 млн злотих. Один лише купець Ян Вартеросович (Jan Warteresowicz) мав капітал 600 тис. злотих. Дохід найбагатшого у Львові польського купця того часу Яна Альтермайєра (Jan Alternmayer) не перевищував 120 тис. злотих. Інший вірменський купець Христофор Бернатович (Christophor Bernatowicz) дав у кредит королю Владиславу IV 300 тис. злотих, а під час облоги Львова в 1648 р. військами Б.Хмельницького вірменська громада заплатила викуп 90 тис. злотих. Однак з кінця XVI ст. значення вірменських купців стало слабшати – їх дедалі більше витісняла єврейська торгова громада.

⁵Серед єврейських комерсантів Львова другої половини XVI ст. відомим був Ісаак Нахамович (Isaak Nachmanowicz), лихвар, що давав польській знаті великі кредити

⁶Накосос – грецький острів в Егейському морі.

⁷Маррани – іспанські й португальські єврейські банкіри. Після вигнання євреїв з Іспанії і Португалії маррани зі своїми капіталами перебралися в основному в Амстердам, після чого це місто стало великим фінансовим центром. В Османській імперії євреї часто були л. © С.З. Мошенський, 2015 сож португальський марран, за дипломатичну службу в Туреччині отримав титул герцога, а в Османській імперії єврейський банкір Ашкеназі (його нащадки заснували відомий в Одесі банкірський дім Ашкеназі)

На межі XIX–XX ст. Львів, для якого упродовж століть характерною була етнічна і релігійна розмаїтість⁹, за своїм виглядом став типово «габсбурзьким містом». У цей час Львів став «центром боротьби між польським, українським й іншими національними проектами»¹⁰. Етнічні громади міста не лише боролися за своє національне самоствердження, а й прагнули до економічної незалежності, створивши власні бізнес-мережі (вірменську, єврейську, польську, австрійську та ін.). Українська бізнес-мережа, очолювана Костем Левицьким, Андрієм Шептицьким та ін., почала формуватися з кінця XIX ст.¹¹.

Викладення основного матеріалу. Львівська біржа почала працювати в 1868 р. Її передісторія пов'язана зі створенням у 1850 р. торгово-промислових палат на територіях, приєднаних до Австро-Угорщини. У Галичині такі палати були створені у Львові, Кракові й Бродях. Початок обігу індемнізаційних облігацій став приводом для обговорення у Львівській торгово-промисловій палаті питання про відкриття біржі у Львові, де на той час усі операції з цінними паперами монополізувала «чорна біржа». У доповіді за 1852–1853 рр. Львівська торгово-промислова палата визнавала бажаним і доцільним створення Львівської біржі, яка могла б контролювати операції з індемнізаційними облігаціями Галичини й Буковини, іпотечними паперами, а також мобілізувати невикористані заощадження.

На Львівській товарно-фондовій біржі, заснованій у 1868 р., за даними на 1 липня 1868 р., у котируваннях перебували заставні листи «Галицького банку іпотечного» і «Галицького кредитного товариства», галицькі індемнізаційні облігації, облігації Галицької залізниці (1-ї та 2-ї емісії), облігації дороги Львів–Чернівці (1-ї та 2-ї емісії), а також акції Галицької залізниці й дороги Львів–Чернівці, акції «Галицького банку іпотечного»¹².

На найближчій до Львова Краківській фондовій біржі¹³ у 1870 р. котирувалися майже такі самі папери – 5 % галицькі індемнізаційні облігації, 4 % польські заставні листи, 5 % заставні листи «Галицького кредитного товариства», заставні листи й акції «Галицького банку іпотечного»¹⁴.

Порівнюючи котирування в різних (узятих вибірково) номерах офіційної *Gazeta Lwowska* за 1868 р. (№ 89, № 174, № 175, № 189, № 201, № 276, № 277), можна помітити, що в котируваннях постійно зазначали ті самі папери. Така відсутність динаміки в котируваннях є ознакою того, що на біржі операції з цінними паперами мали другорядне значення. До того ж наявність паперів у котируваннях ще не дає інформації про те, чи проводилися з ними реальні операції, а якщо проводилися, то в якому обсязі. Цінні папери котирувалися на біржі лише півроку і, очевидно, без особливого успіху, тому що надалі на біржі проводилися лише товарні операції.

З ініціативи Львівської торгово-промислової палати (*Izby Handlowo-Przemysłowej we Lwowie*) були спроби відновити операції з цінними паперами на Львівській біржі в 1884 і 1886 рр., але вони були марними, і біржа залишалася товарною. Замість котирувань Львівської біржі *Gazeta Lwowska* надалі публікувала «цінник» Львівської торгово-промислової палати з курсами цінних паперів.

У «ціннику» за 31 грудня 1877 р. зазначалися 4 найменування акцій (залізниці імені Карла Людвіга, залізниці Львів–Чернівці, а також акції «Банку іпотечного галицького» і «Банку кредитного галицького»), заставні листи (6 % «Банку іпотечного галицького», 4 % і 5 % «Галицького кредитного товариства»), з облігацій – 5 % галицькі індемнізаційні облігації¹⁵. Наприкінці XIX ст. у «ціннику»

першим налагодив дипломатичні зв'язки між Туреччиною і Британською імперією. Деякі жінки із середовища марранів – Донна Грація Мендес Назі, Естер Кіра та ін. – впливали на придворні кола Османської імперії.

⁸ Серед представників Йосифа Назі у Львові були відомі Хаїм Кохен (Chaim Cohen) і Абрам де Моссо (Abraham de Mosso), що продавали у Львові грецькі вина. На початку XVII ст. торговельний маршрут Львів–Константинополь став небезпечним, і вплив турецьких євреїв у Львові послабшав. Їх змінили італійські євреї, які оселилися у Львові і перейшли на операції переважно у внутрішній торгівлі польської держави.

⁹ У Львові на початку XX ст. 50–55 % населення були поляками, 30–35 % – євреями і 15–20 % – українцями (Klanska M. Daleko od Wiednia: Galicja w oczach pisarzy niemiechojęzycznych 1772–1918 / M.Klanska. – Krakow : Universitas, 1991. – S. 7–23).

¹⁰ Прокопович М. Коpecь Люблінської унії: імперська політика та національне святкування у Габсбурзькому Львові / М.Прокопович. – Л., 2008. – С. 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.lvivcenter.org/download.php; Prokopovych M. Habsburg Lemberg: architecture, public space, and politics in the Galician capital, 1772–1914 / M.Prokopovych. – West Lafayette: Purdue University Press, 2009. – P. 1–19.

¹¹ Детальніше див. Мошенський С.З. Фінансові центри України та ринок цінних паперів індустріальної епохи / С.З. Мошенський. – London : Xlibris, 2014. – С. 212–222 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://books.google.com>.

¹² *Gielda Lwowska Kursy / Lwowska Gielda // Gazeta Lwowska*. – 1968. – 2 липня. – № 150. – *Gazeta Lwowska* видавалася також німецькою мовою з назвою *Lemberger Zeitung*.

¹³ Краківська біржа була заснована в 1819 р.; із середини XIX ст. вона була розташована в будинку Краківської торгово-промислової палати, потім в історичному «Будинку під глобусом» (глобус символізував широкі економічні зв'язки краківських підприємців). До початку XX ст. на біржі було 74 постійних учасників (54 банки і кредитні товариства, 13 міняльних контор, торгово-промислові товариства з Кракова, Познані, Львова, Варшави та інших міст, а також страхові компанії і будівельні акціонерні товариства. Але за обсягами операцій як з товарами, так і з цінними паперами Краківська біржа залишалася другорядною, і на початку XX ст. її оборот становив лише 0,5 % загального обороту польських бірж. Навіть серед провінційних бірж приблизно такого самого масштабу частка Краківської становила лише 5–10 %

¹⁴ Dziuba D.T. *Gieldy i ich archetypy na ziemiach polskich / D.T. Dziuba*. – Warszawa : Difin, 2006. – S. 81.

¹⁵ *Cennik Lwowski* Izby Hanlowej i przemysłowej // *Gazeta Lwowska*. – 1878. – № 2. – S. 5. – Col. 1. – 1878. – № 10. – S. 5. – Col. 1.

з'являються акції фабрики вагонів у м. Санок¹⁶, додаються облигації Коомунального банку, а також облигації міських позик Львова й Кракова¹⁷.

Значення Львівської біржі на ринку цінних паперів важко назвати суттєвим – вона була переважно товарною з невеликими обсягами угод. І навіть «віденська криза» у травні 1873 р. мало вплинула на котирування паперів на Львівській біржі (зокрема, курс основних паперів – акцій Галицької залізниці імені Карла Людвіга – мало знизився з 1 січня по 18 травня – з 228–230 до 218–222 ринських злотих)¹⁸, що також підтверджує ізольованість біржі.

Операції з цінними паперами відновилися на Львівській біржі в 1913 р., але їх обсяги залишалися невеликими. Почасти це було пов'язано з тим, що в Австро-Угорщині основними фондовими біржами вважали Віденську, Празьку й Будапештську, а інші регіональні біржі були вторинними і несамостійними¹⁹. Крім того, акції й облигації численних компаній, створених у Галичині завдяки потоку іноземних інвестицій під час «нафтового буму», котирувалися не на Львівській, а на європейських біржах – у Парижі, Брюсселі, Лондоні. Це ще більше обмежувало коло операцій на Львівській біржі, звужуючи його до паперів невеликої кількості місцевих емітентів.

Після закінчення Першої світової війни і розпаду Австро-Угорщини Галичина увійшла до складу Польщі, а 28 грудня 1924 р. був виданий Указ президента Польщі про поновлення роботи фондових бірж. За даними 1930 р., на біржі переважали товарні операції із сільськогосподарською продукцією. У цей час *Gazeta Lwowska* вже не публікувала котирування цінних паперів, обмежуючись короткими повідомленнями: «на Львівській біржі інтерес до акцій слабкий», «невеликий попит на акції газової компанії *Gazow wschodnich*» тощо. Із процентних паперів, якими торгували на біржі, згадуються заставні листи «Земельного кредитного товариства» (*Tow. Kred. Zemskiego*) терміном на 33 роки²⁰. У 1939 р. Львівська біржа припинила свою роботу.

У Львові на Гетьманських Валах здавна існувала й «чорна біржа», що виникла на межі фешенебельної частини міста і єврейських кварталів. З другої половини XIX ст. в Галичині розцвіла біржова гра і «лихоманка біржових спекуляцій» (її описав польський драматург Юзеф Нажимський у популярній у Львові наприкінці 1860-х років п'єсі «Епідемія»²¹). Відомий юрист і політик Францишек Смолька (1810–1899), бургомістр Львова й один з лідерів польського руху в Галичині (в 1884–1891 рр. президент парламенту Австро-Угорщини), у 1863 р. навіть намагався покінчити життя самогубством через невдалу гру на біржі²².

Найбільшою була активність «чорної біржі» перед початком Першої світової війни. У 1915 р., після того як Львів зайняли російські війська, «чорна біржа» була закрита, а відновила свою роботу вона в 1920-х рр., але вже в значно меншому масштабі²³. Біржових ділків можна було побачити в розташованому неподалік від біржі кафе *De la Paix*, а також в сусідніх кав'ярнях *Imperial*, *Carlton*, *Grand*, *Wiener Cafe*²⁴. Послугами «чорної біржі», що пропонувала в основному кредити під великі відсотки (нерідко більше 100 %), користувалися у Львові представники всіх верств суспільства. Чимало було угод з валютою й акціями, про зміни в курсах яких спекулянти «чорної біржі» іноді дізнавалися раніше, ніж ця інформація надходила у великі фінансові установи.

В цілому, ринок цінних паперів у Галичині й Буковині почав формуватися після приєднання їх до Австрійської імперії завдяки обігу банкочетлів. Банкочетлі (*bankozettel* – «банківські записки») стали першими австрійськими цінними паперами Віденського міського банку (*Wiener Stadt Banco*)²⁵. Коли під час Семирічної війни з Пруссією (1756–1763)²⁶ військові витрати Австрії зросли з 115 млн. гульденів на початку війни до 280 млн. гульденів у 1762 р., граф Людвіг фон Цинендорф запропонував випустити державні облигації, які можна було б використовувати як платіжний засіб, після чого уряд імператриці Марії Терезії (1740–1780) ухвалив рішення випустити в 1762 р. банкочетлі. Цей проект був

¹⁶ Cennik Lwowskiej Izby Hanlowej i przemyslowej // *Gazeta Lwowska*. – 1900. – № 1. – S. 6. – Col. 1.

¹⁷ Cennik Lwowskiej Izby Hanlowej i przemyslowej // *Gazeta Lwowska*. – 1913. – № 1. – S. 7. – Col. 1.

¹⁸ Cennik Lwowskiej Izby Hanlowej i przemyslowej // *Gazeta Lwowska*. – 1873. – № 1. – S. 3. – Col. 1; № 80. – S. 571. – Col. 1; № 106. – S. 671. – Col. 1. – № 110. – S. 697. – Col. 1.

¹⁹ Шор А.С. Фондовые биржи в Австро-Венгрии / А.С. Шор // Банковая энциклопедия : в 2 т. – Т. 2. – К. : Банковая энциклопедия, 1916. – С. 152. Об истории венской биржи, основанной в 1771 г., подробнее см.: С. 156–159.

²⁰ *Gielda Lwowska* // *Gazeta Lwowska*. – 1930. – № 100. – S. 8. – Col. 1

²¹ Витт В.В. История польской литературы : В 3 т. / В.В. Витт. – М. : Наука, 1968. – Т. 1. – С. 468.

²² Дьяков В.А. Судебно-следственные материалы как источник для изучения польской политической ссылки первой половины XIX века / В.А. Дьяков // *Историография и источниковедение стран Центральной и Юго-Восточной Европы*. – М. : Наука, 1986. – С. 226.

²³ Котлобулатова І.П. Львівські скарбниці / І.П. Котлобулатова. – Л. : Піраміда, 2002. – С. 59–61.

²⁴ Масн Й. Розмови про львівські кав'ярні / Й.Масн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n36-1texts/mayen.htm>.

²⁵ Oesterreichische Nationalbank. 1816–1818. Zeit der Gründung und des Provisoriums [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oenb.at/de/ueber_die_oenb/bankh_archiv/geschichte_der_oenb/1816_bis_1818/18161818.jsp.

²⁶ Семирічну війну іноді називають найпершою світовою війною, оскільки вона торкнулася не лише Європи, а й колоній у Північній Америці, на Карибах, Філіппінах, в Індії. В Європі основний конфлікт був між Австрією і Пруссією через Сілезію (Семилітня війна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/>).

інноваційним, порівняно з іншими країнами Європи, а його можливі негативні наслідки для стабільності австрійської фінансової системи мало хто передбачав.

Банкоцетлі були чимось середнім між облігаціями і казначейськими білетами. Зазвичай 50 % сплати за товари приймали металевими грошима, а другу половину – банкоцетлями. У перші роки їх використання курс банкоцетлів іноді був навіть на 1–2 % вищий, ніж срібних гульденів²⁷. Ці цінні папери, які випускали номіналом 5, 10, 25, 50 і 100 гульденів, призначалися для заможних громадян (на 5 гульденів середня родина могла прожити місяць)²⁸.

Відсотки за цими паперами сплачували не за квитанцією, виставленою кредитором, а після пред'явлення процентного купона²⁹, що наближало банкоцетлі до державних облігацій. Перша офіційна емісія банкоцетлів була проведена 1 липня 1762 р. на суму 12 млн. флоринів (гульденів). Друга – у 1771 р. після створення Віденської біржі; з'явилися банкоцетлі номіналом 500 і 1000 гульденів. Третя емісія була у 1784 р., четверта – у 1796 р., п'ята – у 1800 р. і остання, шоста, – у 1806 р.³⁰. Загальна сума банкоцетлів у обігу збільшилася з 26,7 млн. у 1793 р. до 91,8 у 1798 р. У 1807 р. обсяг банкоцетлів, що перебували в обігу, становив майже 500 млн гульденів, у 1810 р. – 942 млн. гульденів³¹. Одночасно зі збільшенням в обігу кількості банкоцетлів довіра до них почала знижуватися, а разом з цим – їх курс (у 1799 р. за 100 банкоцетлів давали 92 гульдена сріблом, у 1810 р. – 15 гульденів)³². «У кожного, чий капітал був вкладений у банкоцетлі... він скоротився на 4/5»³³.

Випуском банкоцетлів не вдалося вирішити накопичені проблеми, а велика їх кількість в обігу дестабілізувала фінансову систему Австрії³⁴. Для вирішення проблеми дефіциту фінансових ресурсів Австрійська імперія пішла тим самим шляхом, що й Російська (обидві імперії були периферійними учасниками світової фінансової системи початку XIX ст.), і стала використовувати зовнішні облігаційні позики. На Лондонській біржі було розміщено дві позики на 103 млн. гульденів, але й це не допомогло усунути дефіцит бюджету.

У 1794–1809 р., коли Австрія вступила у війну з Наполеоном³⁵, військові витрати значно зросли, досягаючи 150 млн. флоринів щороку. Це призвело до швидкого збільшення державного боргу (з 399 млн. у 1791 р. до 680 млн. у 1802 р.³⁶), і міністерство фінансів випустило облігації військової позики. Крім того, були випущені так звані срібні ренти – державні облігації, номіновані в срібній валюті (в якій також передбачалося виплачувати дохід за ними). Облігації мали попит на біржах, особливо в Парижі, завдяки прив'язці до срібла, і навіть після того, як ці облігації були згодом конвертовані у звичайні, вони залишилися в котируваннях європейських бірж³⁷. Облігації військових позик поширювалися в Галичині й на Буковині щороку на суму від 100 тис. до 1 млн. флоринів³⁸.

Однак навіть випуск облігацій військових позик не зміг принципово поліпшити становище австрійської фінансової системи. 15 березня 1811 р. казначейство оголосило дефолт, девальвувавши банкоцетлі (загальна сума яких досягла 1060 млн. гульденів³⁹), що зберегли лише 20 % вартості⁴⁰. Хоча «довільне встановлення курсу банкоцетлів у співвідношенні 100 до 500 не відповідало вексельному

²⁷ Франко І.Я. Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині : Твори в 50 т. / І.Я. Франко. – Т. 47. – С. 41–42.

²⁸ Шустек З. Бумажные деньги монархии Габсбургов / З.Шустек [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbrb.by/bv/narch/480/19.pdf>.

²⁹ Зомбарт В. Торгаши и герои. Евреи и экономика : сб. соч. в 3 т. – Т. 2. / В.Зомбарт. – СПб. : Владимир Даль, 2005. – С. 195.

³⁰ Jak u nas vznikly papirove penize [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jeremyho.blog.cz/0902/jak-u-nas-vznikly-papirove-penize-3>.

³¹ Österreichisch-Ungarische Monarchie (Geschichte: 1809–1815) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.peter-hug.ch/lexikon/12_0515

³² Oesterreichische Nationalbank. 1816–1818. Zeit der Gründung und des Provisoriums [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oenb.at/de/ueber_die_oenb/bankh_archiv/geschichte_der_oenb/1816_bis_1818/18161818.jsp.

³³ Коллас К. Государственное банкротство и его течение / К.Коллас. – Пг., 1918. – С. 46.

³⁴ У 1782 р. виник дефіцит державного бюджету, що зостав приблизно на 20 млн щороку. У 1785 р. частина банкоцетлів на суму 7 млн. була погашена й вилучена з обігу, але натомість була проведена нова емісія на суму 20 млн. Швидке зростання дефіциту державного бюджету стало причиною наступних емісій банкоцетлів (Ullman Н.-P. Der deutsche Steuerstaat. Geschichte der öffentlichen Finanzen vom 18. Jahrhundert bis heute / Н.-P. Ullman Н.-P. – München: Verlag C.H.Beck, 2005. – S.24).

³⁵ Як зазначав І. Франко, що війну Австрія вела переважно за рахунок англійських позик (Франко І.Я. Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині : Твори в 50 т. / І.Я. Франко // Т. 47. – С. 42.).

³⁶ The schindering inflation in Austria [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://austrianeconomics.wikia.com/wiki/Inflations_in_History#The_schindering_inflation_in_Austria; Österreichisch-Ungarische Monarchie (Geschichte: 1809–1815). – www.peter-hug.ch/lexikon/12_0515.

³⁷ На Лондонській біржі в 1821 р. котирувався один вид таких австрійських державних облігацій із прибутковістю 6,6 % (при номінальній прибутковості 5,0 %). У 1883 р. на цій біржі котирувалося вже три види австрійських облігацій із прибутковістю 5 % і 4 % (Flandreau M. Old sins: Exchange Clauses and European Foreign Lending in 19th Century / M.Flandreau, N.Sussmann. – 2002. – P. 7, 14–15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iadb.org/res/publications/pubfiles/pubs-154.pdf>).

³⁸ Огуй О. Географія ринку цінних паперів (облігацій) на Буковині в австрійські часи: періоди формування та розгортання (1790/1870–1914/1918) / О.Огуй. – С. 18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Igdu/2007_10/2.pdf.

³⁹ Österreichisch-Ungarische Monarchie (Geschichte: 1809–1815) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.peter-hug.ch/lexikon/12_0515.

⁴⁰ Шимов Я. Австро-Венгерская империя / Я.Шимов. – М. : Эксмо, 2003. – С. 226–227.

курсу... насправді банкоцетлі досягли курсу 100 до 800», після чого «не можна було увявити собі більшої пертурбації в усіх грошових відносинах»⁴¹.

Навіть після девальвації 1811 р. грошова система була перенасичена банкоцетлями, які приймали як платіжний засіб дуже неохоче. Для вилучення з обігу знецінених банкоцетлів та їх обміну на нові паперові гроші (за курсом 5 до 1) у 1816 р. з ініціативи міністра фінансів Йоганна фон Стадіона був заснований привілейований Австрійський національний банк (Oesterreichische Nationalbank)⁴², що випустив свої акції (відомо, що серед акціонерів банку був Людвіг фон Бетховен)⁴³. Разом з міністерством фінансів банк активно скуповував золото й срібло, щоб випускати нові монети замість вилучених паперових грошей⁴⁴. Нормалізація грошового обігу дала можливість не лише повернути борг Англії за облігаційними позиками 1805 і 1809 рр., але й частково погасити облігації військової позики (зокрема, у Галичині власникам облігацій було виплачено понад 1 млн. флоринів).

Новий етап в операціях з цінними паперами почався після того, як у 1848 р. в Австро-Угорщині скасували кріпосне право. Поміщики одержали за це викупну компенсацію на загальну суму 46,154 млн. ринських злотих у Галичині, і близько 4 млн. на Буковині⁴⁵. Компенсацію видавали 5 % індемнізаційними⁴⁶ облігаціями, що погашалися щорічно. Видавати ці облігації почали в 1853 р., і землевласники зазвичай їх продавали⁴⁷.

Так в обіг потрапила велика кількість індемнізаційних облігацій Галичини й Буковини, що пришвидшило формування ринку процентних паперів (у цьому відношенні індемнізаційні облігації були подібні до російських викупних свідоцтв, випущених під час селянської реформи 1861 р.). У 1854 р. у Галичині цих облігацій перебувало в обігу на 20,3 млн. гульденів, що помітно перевищувало обсяг іпотечних паперів в обігу – 12 млн. гульденів. На Віденській біржі індемнізаційні облігації Галичини котирувалися за курсом 73 гульдена 7 січня 1865 р., 71 гульден 29 травня 1865 р.; індемнізаційні облігації Буковини – 72 і 70,8 відповідно⁴⁸. У наступні роки їх курс зазвичай не перевищував 70 % номінального.

Відсотки за цими облігаціями значно збільшили загальну суму викупу й величина компенсації досягла 76,5 млн. гульденів (ринських злотих)⁴⁹. І.Франко в 1898 р. називав ще більшу суму, зазначаючи, що через 50 років після скасування кріпосного права Галичина не лише має заплатити 121 млн. злотих із власних коштів, а в неї ще залишиться 9 млн. злотих боргу⁵⁰. Сплата компенсації розтяглася на десятки років і це стало однією з причин того, що галицькі поміщики не змогли продуктивно використовувати отримані капітали. Хоча основною причиною був консерватизм поміщиків, що не інвестували не лише суми, отримані при викупі, а й чималі доходи від пропінанції.

Крім індемнізаційних облігацій, в обігу перебувало багато іпотечних паперів – заставних листів іпотечних банків. Основна їх емісія проводилася в 1843–1870 рр., і курс заставних листів на біржах досягав 105 % номінальної вартості⁵¹. У другій половині XIX ст. поширеними були облігації «Товариства з регулювання Дунайського каналу», «Привілейованого товариства залізниць Львів–Чернівці–Яси», «Привілейованого загальноавстрійського земельного банку», облігації австрійських військових позик, а також угорські лотереї й іноземні облігації – недержавні голландські й швейцарські, державні сербські, залізничні турецькі. Хоча більшість облігацій, що перебували в обігу в Галичині, Буковині й Закарпатті були австрійськими, з 1840-х рр. з'явилися перші галицькі облігації, а з 1853-го – буковинські, випущені місцевими (переважно польськими) банками. «Галицький іпотечний банк» (з 1869 р.), «Буковинський задатковий банк» (з 1870 р.), «Буковинський кредитний земельний банк» (з 1882 р.) та ін. випускали, крім заставних листів, і «крайові» облігації, що також перебували в обігу на ринку цінних паперів.

З другої половини XIX ст. все більшого поширення набували облігації, а потім акції галицьких залізниць. Основними з них були Північна залізниця імені кайзера Фердинанда (будівництво якої фінансував віденський банк Creditanstalt, заснований Ротшильдами), і Галицька залізниця імені Карла

⁴¹ Коллас К. Государственное банкротство и его течение / К.Коллас. – Пг., 1918. – С. 47.

⁴² A History of Banking in all the Leading Nations. Vols 1–4. Vol. 4. Germany, Austria-Hungary, Netherlands, Scandinavian Nations, Japan, China. – New York: The Journal of Commerce and Commercial Bulletin, 1896. – P. 69.

⁴³ Oesterreichische Nationalbank. 1816–1818. Zeit der Gründung und des Provisoriums [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oenb.at/de/ueber_die_oenb/bankh_archiv/geschichte_der_oenb/1816_bis_1818/18161818.jsp.

⁴⁴ На початку 1840-х років поширилася практика вивезення з Російської імперії срібних монет через Галичину в Австрію

⁴⁵ Грабовецький В. Робітники та селяни Гуцульщини, гуцульські робітники та умови їх праці / В.Грабовецький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://history.iv-fr.net/article.php?id=761&action=print>.

⁴⁶ Індемнізація – компенсація поміщикам вартості скасованих кріпосних обов'язків селян. Докладніше див.: Франко І.Я. Конверсія індемнізаційного боргу / І.Я. Франко // Зібрання творів в 50 т. – Т. 44. Кн. 2. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 233–239.

⁴⁷ Франко І.Я. Земельна власність у Галичині / І.Я. Франко // Зібрання творів. – Т. 44. – Ч. 1. – С. 546–576; Франко І.Я. Галицька індемнізація / І.Я. Франко // Зібрання творів. – Т. 44. – Ч. 1. – С. 86–122.

⁴⁸ Wiener Borsenartifel // Der Botschafter. – 1865. – 8 Jan; Wiener Borsenartifel // Der Botschafter. – 1865. – 29 Mai.

⁴⁹ Ben-Joseph M. Adversities of autonomy: Bank Krajowy Królestwa Galicji i Lodomeryi and the politics of credit in Galicia 1870–1913 / M.Ben-Joseph. – Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1999. – P. 26.

⁵⁰ Франко І. Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині / І.Франко // Збір. творів у 50 т. – Т. 47. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 122.

⁵¹ Jezierski A., Leszczyńska C. Historia gospodarcza Polski / A.Jezierski, C.Leszczynska. – Warszawa : Key Text Wydawnictwo, 2003. – S. 145.

Людвіга (ініціатором її будівництва був відомий галицький магнат князь Лев Сапега, який використав британські капітали)⁵².

Частину облигацій Північної залізниці й Східногалицької залізниці імені Карла Людвіга придбали англійські й бельгійські інвестори, а також німецькі банки (зокрема, «Дармштадтський банк» у 1863 р. два рази купував облигації Східногалицької залізниці на 5 і 6 млн. гульденів; неодноразово купували цінні папери галицьких залізниць інші німецькі банки).

Крайовий сейм Галичини використовував облигації залізниць для застави в банках (переважно німецьких) і одержання позик під 4,5–6 % у рік. Усього таких позик було отримано на 29 млн крон, німецькі банки стали власниками великих пакетів залізничних цінних паперів і практично всі залізничні товариства контролювали німецькі й австрійські банки. Акції Галицької залізниці імені Карла Людвіга були в котуваннях Віденської біржі, маючи стійкий попит. Зокрема, 7 січня 1865 р. їх курс становив 224,6–224,9 гульдена⁵³; 29 травня 1865 р. – 210,6–212,25⁵⁴. У травні цього самого року було оголошено, що дивіденди за акціями залізниці будуть видані в розмірі 8 гульденів на акцію, що викликало інтерес на біржі, адже акції інших доріг Австро-Угорщини в той час були збиткові (за акціями Північної залізниці збиток становив 2 %)⁵⁵.

Початок видобутку нафти в Галичині наприкінці XIX ст. активізував не лише економіку краю, а й ринок цінних паперів⁵⁶. Під час нафтового буму акції нафтових компаній Галичини з'явилися на Віденській та інших біржах. Гра з галицькими нафтовими акціями на підвищення підкріплювалася високими дивідендами – до 25, а іноді навіть до 40 %. Так нафтова компанія «Анонімне бельгійське товариство в Бориславі» у 1905 р. випустила 100 акцій номіналом 100 франків. Велика частина акцій була продана в Антверпені, і дивіденди за ними сплачували до 1919⁵⁷. Акції галицьких нафтовидобувних компаній з'явилися в котуваннях Лондонської біржі, а британські газети публікували інформацію про їх емісію⁵⁸.

Цінних паперів, випущених фінансовими інститутами української бізнес-мережі, відомо не так багато, а систематизувати інформацію про ці цінні папери складно. Відповідно до поширеної в Австро-Угорщині практики, зазвичай такі папери емітувалися польською й німецькою мовами (насамперед це стосувалося облигацій). Серед українських емітентів акцій основним був «Земельний банк гіпотечний», що оголосив у 1908 р. підписку на 2500 акцій номіналом 400 крон (загальна сума 1 млн. крон), а в 1913 р. – додаткову підписку на акції (дивіденди за акціями банку становили 6 % річних). Крім того, банк емітував заставні листи номіналом 100, 200, 1000, 2000 і 10 000 крон із прибутковістю 4,5 % річних. Товариства «Просвіта», «Зоря» та інші провели емісії подібних до облигацій «боргових грамот» (ці безпроцентні позики звичайно випускалися терміном на 5–10 років)⁵⁹.

В цілому на ринку цінних паперів Галичини й Буковини переважали державні облигації й іпотечні папери. Ринок акцій був розвинений слабо, а їх випуск був пов'язаний переважно з банками. На ринку перебували в обігу акції польських банків («Банку Кредитового Земського», «Польського промислового банку» та ін.), а також українського «Земельного банку гіпотечного». Акції нафтових компаній (створених за участю іноземних капіталів) котувалися на європейських біржах, а в самій Галичині були мало поширені.

З другої половини XIX ст. збільшення частки міського населення, що працювало в промисловості й сфері послуг, призводило до нагромадження в містах капіталу (основними містами на українських землях Габсбурзької монархії були Львів, Чернівці й Броди). Про розвиток міст Галичини й Буковини опосередковано свідчать дані щодо поширення в них телеграфної і телефонної мереж⁶⁰. У Кракові та Львові телеграф з'явився в 1851 р., у Чернівцях – у 1854 р., зв'язавши ці міста не лише з Віднем, а й з іншим світом. У містах відбувалося не лише нагромадження заощаджень, а й формування середнього класу – потенційних інвесторів на ринку цінних паперів.

На початку XX ст. у власності населення Західної України було чимало цінних паперів (банкоцетлі, облигації різних типів, лотереї, векселі). У великих містах – Львові й Чернівцях – у родинях середнього

⁵² Детальніше див.: Мошенський С.З. Фінансові центри України та ринок цінних паперів індустріальної епохи. – London : Xlibris, 2014. – С. 157–168 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://books.google.com>

⁵³ Wiener Borsenartifel // Der Botschafter. – 1865. – 8 Jan.

⁵⁴ Наприкінці липня курс акцій залізниці імені Карла Людвіга помітно знизився до 194 гульденів (Borsenschau von 24–29 Juli // Der Botschafter. – 1865. – 30 Juli).

⁵⁵ Wiener Borsenartifel // Der Botschafter. – 1865. – 29 Mai.

⁵⁶ Детальніше див.: Мошенський С.З. Фінансові центри України та ринок цінних паперів індустріальної епохи. – London: Xlibris, 2014. – С. 171–176 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://books.google.com>.

⁵⁷ Рябенко П. Иностранные инвестиции в экономику Украины в конце XIX – начале XX в [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bonistikaweb.ru/mirdeneg/Investi-Riab.htm.

⁵⁸ Amalgamated Oil Pipe-Lines of Galicia, Limited // The Manchester Guardian. – 1911. – May 23.

⁵⁹ Швець В. Досвід емісії цінних паперів українськими інституціями міста Львова у першій половині XX століття / В.Швець // Вісник Львів. ун-ту / Серія : екон. – 2008. – Вип. 39. – С. 556–559.

⁶⁰ Телеграф у Габсбурзькій монархії з'явився в 1840 рр. і спершу використовувався лише з державною і військовою метою, а також на залізницях. Комерційне використання телеграфного зв'язку почалося після створення державної телеграфної компанії К. К. Staats Telegraphen, і перші телеграфні лінії були побудовані між Віднем, Прагою, Брно й іншими великими містами імперії.

статку нерідко було до двох сотень цінних паперів, а вкладення в них заощаджень стало звичною практикою, як і оформлення страхових полісів. Загальна щорічна сума, яку населення Буковини інвестувало в австрійські державні папери і переказувало в центральні австро-угорські банки, досягла наприкінці XIX ст. 100 млн. крон. Австро-угорські облігації становили половину (50,6 %) ⁶¹ обігу всіх цінних паперів, і загальна сума заощаджень, яку населення Буковини вкладало в цінні папери, досягала щороку близько 200 млн. крон ⁶².

Вартість цінних паперів, які перебували у власності інвесторів Галичини, Ф.Буяк ⁶³ оцінював у 1 млрд крон ⁶⁴ – 202,6 млн дол. за курсами 1913 р. Перед Першою світовою війною на душу населення в Галичині припадало цінних паперів на 25,3 дол. В Австро-Угорщині (де вартість цінних паперів за даними Лондонської біржі досягала в 1913 р. 5 млрд дол., а чисельність населення – 53,8 млн. чол.) цей показник становив 94,7 дол. У Російській імперії, з вартістю цінних паперів 6,73 млрд дол. і населенням 171 млн. чол. – 39 дол. на душу населення. Але в цілому в Австро-Угорщині інвестувало заощадження в цінні папери лише 1,5 % населення, у той час як у Німеччині – 5,28 % ⁶⁵.

Висновок. Отже, розгляд історії поширення цінних паперів у Галичині й на Буковині свідчить, що в різні періоди часу в обігу перебувало чимало цінних паперів, від банкочетлів кінця XVIII ст. до облігацій австрійських державних позик, індемнізаційних облігацій, іпотечних паперів та паперів залізничних товариств. З початку XX ст. в обігу з'являються акції банків, залізничних і промислових товариств, особливо під час нафтового буму в Галичині. Основним фінансовим центром краю був Львів з товарно-фондовою біржею, однак операції з цінними паперами на біржі не були активними, порівняно з Краківською біржею, не кажучи вже про Віденську біржу. Львівська біржа орієнтувалася на товарні операції, а обіг цінних паперів у Львові відбувався переважно на позабіржовому ринку.

Список використаної літератури:

1. *Vutt V.V.* История польской литературы : В 3 т. / *V.V. Vutt.* – М. : Наука, 1968. – Т. 1. – 468 с.
2. *Грабовецький В.* Робітники та селяни Гуцульщини, гуцульські робітники та умови їх праці / *В.Грабовецький* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://history.iv-fr.net/article.php?id=761&action=print>.
3. *Дьяков В.А.* Судебно-следственные материалы как источник для изучения польской политической ссылки первой половины XIX века / *В.А. Дьяков* // *Историография и источниковедение стран Центральной и Юго-Восточной Европы.* – М. : Наука, 1986. – 226 с.
4. *Зомбарт В.* Торгаши и герои. Евреи и экономика : собр. соч. в 3 т. / *В.Зомбарт.* – СПб. : Владимир Даль, 2005. – Т. 2. – 195 с.
5. *Коллас К.* Государственное банкротство и его течение / *К.Коллас.* – Пг., 1918. – С. 46.
6. *Котлобулатова І.П.* Львівські скарбниці / *І.П. Котлобулатова.* – Л. : Піраміда, 2002. – С. 59–61.
7. *Маєн Й.* Розмови про львівські кав'ярні / *Й.Маєн* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n36-1texts/mayen.htm>.
8. *Мошенський С.З.* Фінансові центри України та ринок цінних паперів індустріальної епохи / *С.З. Мошенський.* – London : Xlibris, 2014. – 453 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://books.google.com>.
9. *Огуй О.* Географія ринку цінних паперів (облігацій) на Буковині в австрійські часи: періоди формування та розгортання (1790/1870–1914/1918) / *О.Огуй.* – С. 17, 18, 27–29 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Igdu/2007_10/2.pdf.
10. *Прокопович М.* Копець Люблінської унії: імперська політика та національне святкування у Габсбурзькому Львові / *М.Прокопович.* – Л., 2008. – С. 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.lvivcenter.org/download.php.
11. *Рот Й.* Мандрівка по Галичині. Лемберг, місто / *Й.Рот* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n6texts/roth2.htm>.
12. *Рябенко П.* Иностранные инвестиции в экономику Украины в конце XIX – начале XX в. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bonistikaweb.ru/mirdeneg/Investi-Riab.htm.

⁶¹ Огуй О. Географія ринку цінних паперів (облігацій) на Буковині в австрійські часи: періоди формування та розгортання (1790/1870–1914/1918) / *О.Огуй.* – С. 17, 18, 27–29 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Igdu/2007_10/2.pdf.

⁶² Населення Буковини в 1910 р. становило 798 тис. осіб.

⁶³ Францішек Буяк (1875–1953), польський історик і економіст. У 1909–1918 рр. працював у Ягелонському (Краків), Варшавському (1919–1921) і Львівському університетах (1921–1941), засновник польської школи економічної історії.

⁶⁴ Bujak F. Rozwoj gospodarczy Galycyi (1772–1914) / *F.Bujak.* – Lwow: Naklad księgarni polskiej Bernarda Polonieskiego, 1917. – S. 57.

⁶⁵ Michie R. The London Stock Exchange / *R.Michie.* – Oxford : Oxford University Press, 2004. – P. 6. За іншими даними, очевидно завищеними, в Австро-Угорщині акціями володіло 7–8 % населення (у Німеччині – близько 10 %) (*Wurm S. The Development of Austrian Financial Institutions in Central, Eastern and South-Eastern Europe / S.Wurm.* – *Comparative European Economic History Studies Working Paper Series.* – № 31. November 2006. – Vienna : University of Applied Sciences of Vienna, 2006. – P. 10, 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.econbiz.de/archiv1/2009/97031_development_financial_institutions.pdf)

13. Франко І.Я. Галицька індемнізація : зібрання творів / І.Я. Франко. – Т. 44. – Ч. 1. – С. 86–122.
14. Франко І.Я. Земельна власність у Галичині / І.Я. Франко : зібрання творів. – Т. 44. – Ч. 1. – С. 546–576.
15. Франко І.Я. Конверсія індемнізаційного боргу / І.Я. Франко : зібрання творів в 50 т. – Т. 44. – Кн. 2. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 233–239.
16. Франко І.Я. Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині : твори в 50 т. / І.Я. Франко. – Т. 47. – С. 41–42, 122.
17. Швець В. Досвід емісії цінних паперів українськими інституціями міста Львова у першій половині ХХ століття / В.Швець // Вісник Львів. ун-ту / Серія : екон. – 2008. – Вип. 39. – С. 556–559.
18. Шимов Я. Австро-Венгерська імперія / Я.Шимов. – М. : Ексмо, 2003. – С. 226–227.
19. Шор А.С. Фондові біржі в Австро-Венгрії / А.С. Шор // Банкова енциклопедія : В 2 т. – Т. 2. – К. : Изд-во Банкової енциклопедії, 1916. – С. 152.
20. Шустек З. Бумажные деньги монархии Габсбургов / З.Шустек [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbrb.by/bv/narch/480/19.pdf>.
21. A History of Banking in all the Leading Nations. – Vols 1–4. – Vol. 4. – Germany, Austria-Hungary, Netherlands, Scandinavian Nations, Japan, China. – New York : The Journal of Commerce and Commercial Bulletin, 1896. – P. 69.
22. Amalgamated Oil Pipe-Lines of Galicia, Limited // The Manchester Guardian. – 1911. – May 23.
23. Ben-Joseph M. Adversities of autonomy: Bank Krajowy Królestwa Galicyi i Lodomeryi and the politics of credit in Galicia 1870–1913 / M.Ben-Joseph. – Krakow : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1999. – P. 26.
24. Bujak F. Rozwoj gospodarczy Galycyi (1772–1914) / F.Bujak. – Lwow : Naklad ksiegarni polskiej Bernarda Polonieskiego, 1917. – S. 57.
25. Borsenschau von 24–29 Juli // Der Botschafter. – 1865. – 30 Juli.
26. Cennik Lwowskiej Izby Hanlowej i przemysłowej // Gazeta Lwowska. – 1878. – № 2. – S. 5. – Col. 1; 1878. – № 10. – S. 5. – Col. 1.
27. Cennik Lwowskiej Izby Hanlowej i przemysłowej // Gazeta Lwowska. – 1900. – № 1. – S. 6. – Col. 1.
28. Cennik Lwowskiej Izby Hanlowej i przemysłowej // Gazeta Lwowska. – 1913. – № 1. – S. 7. – Col. 1.
29. Cennik Lwowskiej Izby Hanlowej i przemysłowej // Gazeta Lwowska. – 1873. – № 1. – S. 3. – Col. 1; № 80. – S. 571. – Col. 1; № 106. – S. 671. – Col. 1; № 110. – S. 697. – Col. 1.
30. Dziuba D.T. Geldy i ich archetypy na ziemiach polskich / D.T. Dziuba. – Warszawa : Difin, 2006. – S. 81.
31. Flandreau M. Old sins: Exchange Clauses and European Foreign Lending in 19th Century / M.Flandreau, N.Sussmann. – 2002. – P. 7, 14–15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iadb.org/res/publications/pubfiles/pubS-154.pdf>.
32. Gelda Lwowska Kursy // Gazeta Lwowska. – 1968. – 2 lipca. – № 150.
33. Gelda Lwowska // Gazeta Lwowska. – 1930. – № 100. – S. 8. – Col. 1.
34. Jak u nas vznikly papirove penize [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jeremyho.blog.cz/0902/jak-u-nas-vznikly-papirove-penize-3>.
35. Jezierski A. Historia gospodarcza Polski / A.Jezierski, C.Leszczyńska. – Warszawa : Key Text Wydawnictwo, 2003. – S. 145.
36. Klanska M. Daleko od Wiednia: Galicija w oczach pisarzy niemiechojęzycznych 1772–1918 / M.Klanska. – Krakow : Universitas, 1991. – S. 7–23.
37. Michie R. The London Stock Exchange / R.Michie. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – P. 6.
38. Nadel-Golobič E. Armenians and Jews in medieval Lvov. Their role in oriental trade, 1400–1600 / E.Nadel-Golobič // Cahiers du monde russe et soviétique. – 1979. – Vol. 20. – № 3–4. – Juillet-December. – P. 345, 351–352.
39. Oesterreichische Nationalbank. 1816–1818. Zeit der Gründung und des Provisoriums. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oenb.at/de/ueber_die_oenb/bankh_archiv/geschichte_der_oenb/1816_bis_1818/18161818.jsp.
40. Österreichisch-Ungarische Monarchie (Geschichte: 1809–1815). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.peter-hug.ch/lexikon/12_0515.
41. Prokopovych M. Habsburg Lemberg: architecture, public space, and politics in the Galician capital, 1772–1914 / M.Prokopovych. – West Lafayette : Purdue University Press, 2009. – P. 1–19.
42. The schinderling inflation in Austria [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://austrianeconomics.wikia.com/wiki/Inflations_in_History#The_schinderling_inflation_in_Austria; Österreichisch-Ungarische Monarchie (Geschichte: 1809–1815) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.peter-hug.ch/lexikon/12_0515.
43. Ullman H.-P. Der deutsche Steuerstaat. Geschichte der öffentlichen Finanzen vom 18. Jahrhundert bis heute / H.-P. Ullman. – Munchen : Verlag C.H.Beck, 2005. – S. 24.

44. *Wiener Borsenartifel* Der Botschafter. – 1865. – 8 Jan / *Borsenartifel Wiener* // Der Botschafter. – 1865. – 29 Mai.
45. *Wurm S.* The Development of Austrian Financial Institutions in Central, Eastern and South-Eastern Europe / *S. Wurm* // Comparative European Economic History Studies Working Paper Series. – № 31. – November 2006. – Vienna : University of Applied Sciences of Vienna, 2006. – P. 10, 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.econbiz.de/archiv1/2009/97031_development_financial_institutions.pdf.

МОШЕНСЬКИЙ Сергій Захарович – доктор економічних наук, професор кафедри фінансів Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– фондові біржі: історія розвитку та закономірності.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2015.